

Objave pred izidom prve Janševe knjige Razprava o rojenju čebel v letu 1771 in po njem

Veliko je bilo že napisanega o Antonu Janši, preprostem gorenjskem kmečkem mladeniču, čebelarju, ki ga je cesarica Marija Terezija imenovala za dvornega čebelarskega mojstra in prvega čebelarskega učitelja v čebelarski šoli, ki jo je leta 1769 ustanovila na Dunaju. Janšev čebelarski nauk, nauk kranjskih čebelarjev, je bil dobro sprejet in uspešno ga je posnemalo veliko avstrijskih ter drugih čebelarjev. Kdo je Janšo spodbudil, da je svoj nauk zapisal, ni povsem točno znano, nekateri omenjajo Blaža Kumerdeja. O prvi, v nemščini napisani Janševi knjigi so takratni avstrijski mediji pisali pred njenim izidom, ob njem in po njem. V spomin na 245. obletnico izida Janševe knjige jih predstavljamo v tem sestavku.

Pred izdajo knjige

Realzeitung (4. 3. 1771) je v obširnem zapisu predstavil kranjsko čebelarstvo, prvo čebelarsko šolo na Dunaju in prvega čebelarskega učitelja Antona Janšo. Avtor zapisa je poudaril, da je vojvodina Kranjska že nekaj let v čebelarstvu pred drugimi c. kr. dednimi deželami in da so iz te dežele poklicali spretnega čebelarja gospoda Janšo.

Na koncu pa je zapisano: »... **Gospod Janša nam obeta, da bo v kratkem izdal tiskano navodilo o čebelarstvu po njegovih načelih in izkušnjah, ki ga željno pričakujemo.**«

To je prvi najden zapis o tem, da Janša piše čebelarsko knjigo.

Anzeigen (14. 8. 1771) je objavil obširen članek o čebelarstvu. V drugem delu sestavka piše o dunajski čebelarski šoli in njenem učitelju Janši. Navajamo povzetek prevoda:

»... Njeno veličanstvo je za napredek čebelarstva 7. aprila (1770 – op. a.) imenovalo gospoda Antona Janšo, dobrega in izkušenega poznavalca čebelarstva, podložnika iz Kranjske, za čebelarskega mojstra in mu odredilo dosmrtno letno plačo 600 guldnov, da bi javno razlagal svoje čebelarsko znanje tudi po dednih deželah.

Svoj pouk je začel prejšnje leto v Augartnu in številni ljubitelji so pri njegovem pouku pridobili toliko znanja, da so bili sposobni sami gojiti čebele in o tem poučevati tudi druge. Ta velik sloves je spodbudil visoko gospodo iz Madžarske, Češke in Avstrije, da je na svoje stroške k pouku pošiljala svoje ljudi. Pri Janši naj bi dobili inštrukcije in znanja, ki bi jih prenesli na podložnike, tako da bi

se čebelarjenje splošno razširilo. **Kmalu bo natisnjena njegova Razprava o rojenju čebel.**«

Iz objave razberemo, da je bila knjiga v začetku avgusta 1771 že v tisku.

Izdaja knjige in objave ob tem

Kdaj točno je izšla prva Janševa knjiga nismo ugotovili, če sodimo po objavah, pa se je to zgodilo med 14. avgustom in 11. septembrom 1771.

Anzeigen (11. 9. 1771) je ob izdaji knjige objavil:

»... **Že v sedmi številki smo v četrtem članku bralcem napovedali, da bo čebelarski mojster gospod Anton Janša napisal knjižico o čebeljih rojih in jo oddal v tisk. Zdaj je natisnjena pod naslovom Abhandlung von Schwärmen der Bienen (Razprava o rojenju čebel), 1771, ter brez predgovora in registra obsega 126 strani.**

V Predgovoru knjige Janša sporoča, da bo na podlagi svojih izkušenj napisal obsežnejšo knjigo o čebelarjenju. Želimo, da bo to svojo obljubo izpolnil.«

Realzeitung (14. 9. 1771) je izidu Janševe knjige namenil obširen sestavek, v katerem med drugim piše:

»... Gospod Janša je v novem delu Razprava o rojenju čebel zapisal vse, kar je v dolgoletnih in dobro utemeljenih izkušnjah ugotovil kot zanesljivo in gotovo, ter je za večji sprejem te kmetijske panoge s tem tiskom to zdaj javno dostopno. Na splošno lahko knjigo delimo na dva dela: v prvem so opisani naravni, v drugem pa narejeni roji. Na začetku gospod Janša piše na splošno o čebeljih rojih. V prvem delu o naravnih rojih v prvem poglavju opisuje, zakaj čebele rojijo, kakšni so roji in kako jih pospešujemo, v drugem, kakšni so naravni roji, v tretjem piše o znamenjih rojev, v četrtem o znamenjih na dan rojenja, v petem o znamenjih, ki jih je opaziti neposredno pred rojenjem, v šestem, kaj opazujemo med rojenjem, v sedmem o ogrebanju rojev in v osmem o opraviilih po prenehanju rojenja. V drugem delu o narejenih rojih v prvem poglavju piše o koristi in škodi narejenih rojev, v drugem, na kaj je treba pri narejenih rojih posebej paziti, in v tretjem o narejanju rojev. **Gospod Janša velja od nekdaj za razumnega čebelarja. Prav zaradi tega njegovega dobrega vpogleda in izkušnje na tem področju ga je njeno veličanstvo imenovalo za čebelarskega mojstra in učitelja čebelarstva. Verjamemo, da bo Razprava o rojenju čebel koristen pripomoček za vse kmetovalce in čebelarje ter da bo pomagala pri razširjanju uspešnega čebelarjenja.**«

Prvi oglas o prodaji prve Janševe knjige je objavil Wiener Zeitung, 28. 9. 1771 (Slika 1).

Nachrichten (7. 1. 1772) so v članku z naslovom Wien 1771 poročali o izidu Janševe knjige in jo podrobno predstavili:

»Ta čebelarska knjiga vsebuje dva dela: prvi obsega osem in

Abhandlung vom Schwärmen der Bienen, von
A. Janscha, k. k. Bienenprofessor alldier, 8vo.
Wien, 1771. 24. Kr.

Slika 1. Vir: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wvz&datum=17710928&seite=14&zoom=33&query=%22janscha%22&provider=ENP&ref=anno-search-20.6.2016>

drugi tri razdelke. V prvem delu so opisani naravni in v drugem umetni (narejeni) roji. V uvodu, v katerem piše splošno o rojih, je g. Janša opisal kranjski čebelji panj in ga postavil pred vse druge, ker je z njim najpreprosteje upravljati in ker je v tukajšnjih deželah najcenejši za izdelavo. Enak opis panja, kakršnega uporabljajo v vojvodini Kranjski, je v svoji Razpravi o čebelah (1770) objavil Scopoli. V prvem razdelku prvega dela poučuje o pospeševanju oz. preprečevanju naravnih rojev s sredstvi, ki jih navajajo tudi Schirach in francoski čebelarski mojstri.

V osmem razdelku opisuje opraševanje matic s troti kot neizpodbitno resnico, to pa je v nasprotju z najnovejšimi opazovanji gornjelužiške čebelarske družbe.

Ne brez vzroka je Janša pozornost najprej namenil rojem, kajti uspešnost čebelarjenja je odvisna od uspešnega razmnoževanja teh plemenitih žuželk. Avtor je že v mladosti opazoval in raziskoval ureditev, delo, red in skrivnosti teh živali. Upamo, da se bo potrudil pri fizičnih opazovanjih in uresničil odlične načrte gornjelužiške čebelarske družbe za ohranjanje čebelarstva v avstrijskih deželah.«

Sklep

Janšev čebelarski pouk na Dunaju je vzbudil veliko zanimanja tudi v medijih. Ti si spremljali njegovo prvo čebelarsko knjigo Razprava o rojenju čebel in o tem pisali. Našli smo šest objav, ki pišejo o pripravi knjige, izidu in predstavitvi njene vsebine. Ob omembi Janševega opisa kranjskega panja navajajo, da ga je opisal tudi Scopoli (1770), to pa še dodatno potrjuje, kako znano je bilo takratno kranjsko čebelarstvo. Samo v eni objavi pa je omenjen Janšev zapis o prahi matice s troti, čeprav so kranjski čebelarji že dolgo poznali to dejstvo. Gre za drugi zapis o tem izvirnem od-

kritju kranjskih čebelarjev (za Scopolijem), ki je tudi po tej objavi še nekaj let čakalo na javno priznanje.

Janševa prva knjiga Abhandlung von Schwärmen der Bienen je bila ponatisnjena leta 1774, 1775 in 1925. Prevedena je bila v poljski, madžarski, češki in angleški jezik. Prevod v angleščino je izšel okoli leta 1951(?) z dodatkom v naslovu »Kritični pregled«, ki ga je napisal Henry Malcom Fraser. Leta 2008 je po zaslugi Jožeta Šimeca ta knjiga izšla tudi v slovenskem prevodu. Prvi dopolnjen slovenski prevod je iz leta 1776, ko je Peter Pavel Glavar napisal knjigo Pogovor o čebelnih rojih (knjiga je ostala v rokopisu, ki ga hranijo v Arhivu republike Slovenije). Natisnjena je bila leta 1976 v zborniku Ob 200-letnici pisane besede v slovenskem jeziku. Leta 1906, 135 let po izidu prve Janševe čebelarske knjige, je Razprava o rojenju čebel izšla v slovenskem jeziku; prevedel jo je Avgust Bukovec.

Zasl. prof. dr. Andrej Šalehar

andrej.salehar@bf.uni-lj.si

Viri:

- III. Von der Landwirtschaft. 1(1771)11, str. 85–86. Kaiserlich Königlich allergnädigst privilegirte Anzeigen aus sämtlichen kaiserl. Königl. Erbländern.
- IV. Von der Landwirtschaft. Bienenzucht. 1(1771)7, str. 54–56. Kaiserlich Königlich allergnädigst privilegirte Anzeigen aus sämtlichen kaiserl. Königl. Erbländern.
- Fraser, Henry Malcom: Anton Janscha on the swarming of bees; a critical survey. Foxton, Royston, Herts. Apis Club [1951?] (prevod v slovenski jezik Darja Teran, Jože Šimec, Fran Lukežič). Slovenski prevod, Ljubljana, Nativehive Carniola 2008, 32 str.
- Janša, Anton. Razprava o rojenju čebel (poslovenil Avgust Bukovec). Ljubljana 1906, 139 str.
- Oglas Abhandlung vom Schwärmen der Bienen. Wiener Zeitung, 28. 9. 1771, str. 14.
- Nachricht. 10. zvezek. 4. 3. 1771, str. 145–146. K.K. Allerg. Privil. Realzeitung der Wissenschaften und Künste.
- Oestereichische Litteratur. Abhandlung von Schwärmen der Bienen. 38. zvezek, 14. 9. 1771, str. 609–610. K. K. Allerg. Privil. Realzeitung der Wissenschaften und Künste.
- Wien 1771. 15. zvezek, 7. 1. 1772, str. 234–236. Prager gelehrte Nachrichten.

Drobtinica o Antonu Janši

Pri Celjski Mohorjevi družbi je pred nekaj meseci izšla knjiga »Gorenjske družine v 18. stoletju« (ur. dr. Lovro Šturm). Popis družin so na podlagi ukaza cesarice Marije Terezije leta 1754 izvedli v župnijah. V publikaciji so sicer objavljeni sezname družin le iz tistih župnij na Gorenjskem, ki so tedaj spadale pod ljubljansko škofijo. Breznica, po listinskem zapisu Wresniz, je spadala v župnijo Radovljica in je bila podložna grofu Thurnu. Družina Janša je v seznamu kajžarjev.

Prepis listinskega zapisa je: »Lucia Janshouka vidua 45. filius Antonius 20. Valentinus 7. Lavrentius 5. filia Agnes 24.«

Člani družine so bili torej 45-letna vdova Lucija, njeni sinovi 20-letni Anton, 7-letni Valentin in 5-letni Lovrenc ter njena 24-letna hči Neža. Ta zapis sem primerjal z besedilom v knjigi Staneta Miheliča: »Anton Janša – slovenski čebelar« iz leta 1934. Razbral sem, da je bila Janševa sestra Polona takrat že poročena, sestra Mina pa pokojna. V popisu manjkajo Uršula, ki je umrla leta 1756, Janez in Jakob. Če je bila vdova Lucija Janšovka ob popisu stara 45 let, račun pokaže, da nevesta Lucija Debelak ob poroki 28. 2. 1729 ni bila stara 22 let, temveč dve leti manj, njen ženin Matija Janša pa je bil star 46 let.

Jožef Švagelj